

Lunds Universitet
Litteraturvetenskapliga institutionen
Birthe Sjöberg
2011-05-25

Malin Reimerthi
LIVK10

Att bli någon annan

– skapandet av klass och kön i Majgull Axelssons

Slumpvandring

Innehållsförteckning

Inledning	s. 3
<i>Slumpvandring</i>	s. 3
Majgull Axelsson	s. 4
Tidigare forskning	s. 4
Teori/metod	
1.1 Marxistisk litteraturteori	s. 5
1.2 Idealtyper	s. 6
Analys	
2.1 Klass och klassresa	s. 6
2.2 Skötsamhet och respektabilitet	s. 9
2.3 Sexualitet	s. 14
2.4 Klädsel, det yttre och hemmet	s. 19
2.5 Drömmar och längtan bort	s. 23
Avslutande diskussion	s. 24
Litteraturförteckning	s. 26

Inledning

I min uppsats kommer jag att fokusera på hur idealtyper uppkommer kopplade till klass och kön med utgång från Majgull Axelssons roman *Slumpvandring* från 2000. Det skrivs mycket om klass och genus men få forskar kring båda dessa områden. Klassperspektivet är allt för ofta frånvarande i genusforskningen som har kommit att stämplas som ett forskningsområde för vita mellanskiktsskvinnor. För att komma ifrån det och visa hur klass har betydelse för genusforskning och tvärtom så väljer jag att koppla ihop dessa båda forskningsområden i min uppsats. *Slumpvandring* är en utmärkt roman att titta på ur ett klass- och könsperspektiv då den handlar om tre generationer kvinnor under 1900-talet. Kvinnorna rör sig inte bara mellan olika klasser, det finns dessutom ett intressant tidsperspektiv där man kan se hur de olika idealtyperna förändras och utvecklas. Mitt huvudsakliga syfte med uppsatsen är att se om kvinnorna i *Slumpvandring* förhåller sig till ett existerande hegemoniskt kvinnoideal och i så fall hur man kan se att detta kvinnoideal är kopplat till klass? Utöver det vill jag se om dessa idealbilder kommer att ändras under den tidsepok som boken utspelar sig under?

Slumpvandring

Jag kommer att utgå från romanen *Slumpvandring* av Majgull Axelsson. Boken som är utgiven 2000 skildrar tre kvinnor i 1900-talets Sverige och hur de präglas av sin klassbakgrund och sitt kön. Den första kvinnan är Augusta som växer upp som fosterbarn kring förra sekelskiftet och som blir gravid vid arton års ålder med den rike mannen i huset hon tjänar. Hon flyttar sedan ensam med sitt barn Olga till den lilla bruksorten Herräng. I Herräng och de två närliggande orterna utspelar sig sedan resten av boken. Augustas barnbarn Alice är den andra kvinnan i boken och hon sviker sin familj samt den klassresa upp i mellanskiktet de har gjort när hon som sextonåring på 50-talet blir gravid och tvingas bo hos Augusta för att dölja skammen. Den sista huvudpersonen är Angelica, som är Augustas ättling och Alices kusinbarnbarn. Hon försöker fly sitt sociala arv och sin extremt dysfunktionella familj i nutid.

Majgull Axelsson

Majgull Axelsson är en svensk författare som föddes 1947 i Landskrona i ett arbetarklasshem. Hon var verksam som journalist i tjugo år innan hon började skriva romaner. Anledningen till det säger hon var ”[j]ag var livrädd för författarskapet. Det har nog med min arbetarklassbakgrund att göra.”¹ Hennes debutroman *Långt borta från Nifelheim* kom 1994 men hennes stora genombrott blev med boken *Aprilhäxan* 1997. *Aprilhäxan* vann Augustpriset och har översatts till mer 23 språk. Majgull har i vuxen ålder genomgått en klassresa och det är även ett återgående tema i hennes romaner. 2002 debuterade hon som dramatiker med pjäsen *LisaLouise* som hade urpremiär på Dramaten samma år. Hon är idag en av Sveriges mest framgångsrika verksamma författare. Hennes senaste roman *Is och vatten, vatten och is* kom ut 2008.

Tidigare forskning

Liksom de flesta samtida svenska författare så finns det mycket litet skrivet om Majgull Axelsson. Hon förekommer i ett par böcker om svenska författare bland annat i *Systrar: 25 kvinnliga författare från dåtid till nutid* (2001) av Lena Kjersén Edman och i *52 kvinnliga författare: från 1700-tal till 2000-tal* (2007) av samma författare. Båda böckerna fungerar som lexikon över olika kvinnliga författare och består av samma text om Majgull Axelsson samt en genomgång av hennes böcker. Det finns även två uppsatser skriva om Majgull Axelssons romaner på högre akademisk nivå. Den första är en kandidatuppsats från 2006 skriven av Sara Urger som även den tar upp romanen *Slumpvandring*. Uppsatsförfattaren har valt att fokusera på Augustas hus som hon upplever som navet i romanen, romanens titel samt intertextualiteten med Ivar Lo-Johanssons *Geniet*.² Den andra är en mastersuppsats av Paola Masdeu från 2007 som fokuserar på hur man i svensk litteratur använder sig av magisk realism som social kritik

¹ Anna Ritter, ”Majgull Axelsson, författare”, *Fokus*, 2008-09-26, Hämtad från: <http://www.fokus.se/2008/09/majgull-axelsson-forfattare/>, 2011-05-16.

² Sara Urger, ”*Slumpen, minnen och mönstret: En analys av Majgull Axelssons Slumpvandring*”, Karlstad 2006, kandidatuppsats litteraturvetenskap, Karlstad Universitet, s. 3, hämtad från: <http://www.uppsatser.se/uppsats/1349d4fc1b/> 2011-05-02.

och har då Majgull Axelssons *Aprilhäxan* som ett exempel.³ Ingen av dessa uppsatser och böcker tar upp någon av de infallsvinklar som tas upp i den här uppsatsen och de har därför inte varit till någon större hjälp.

Teori/metod

Marxistisk litteraturteori

Grunden för uppsatsen är marxistisk litteraturteori. Karl Marx själv skrev ingen litteraturteori men både hans och Friedrich Engels texter har inspirerat till det vi idag kallar marxistisk litteraturteori.⁴ Det viktigaste begreppet inom marxismen är klassbegreppet. I denna uppsats är det så centralt att det kommer att tas upp närmare i ett separat kapitel. Historiematerialism är en av hörnstenarna inom marxismen och det är en förklaringsmodell för historien där man menar att samhällets utveckling drivs framåt av materiella processer, och då konflikter kring arbete och mellan klasser. Man menar att det finns ett dialektiskt förhållande inom kapitalismen mellan överklass och arbetarklass, som genom klasskamp för utvecklingen framåt.⁵ Begreppet historiematerialism är grundläggande för en förståelse av uppsatsen och dess slutsatser.

Marxistisk litteraturteori är applicerbar på all litteratur, inte bara de med en politisk tanke bakom. På samma sätt behöver man inte heller använda teorin för att föra fram en politisk agenda utan den kan användas som ett redskap för att förstå vissa strömningar.⁶ Marxistisk litteraturteori kan till exempel användas för att förstå hur vissa litteraturgenrer uppkommer och hur de är grundade i vissa materiella tendenser. I uppsatsen så är de olika idealtyperna såsom den skötsamme arbetaren eller den sexuella arbetarklasskvinnan typiska exempel på hur idéer och strömningar uppkommer i specifika sammanhang och hur de är beroende av en materiell bas.

³ Paola Masdeu, *Övernaturliga vardagar. En studie av det övernaturliga i svensk litteratur som medel för social kritik*, Huddinge 2007, mastersuppsats litteraturvetenskap, Södertörns Högskola, s. 6 ff., hämtad från: <http://www.uppsatser.se/uppsats/1349d4fc1b/> 2011-05-02.

⁴ Paul Tennygart, *Litteraturteori*, Malmö 2008, s. 95.

⁵ Peter Barry, *Beginning theory – an introduction to literary and cultural theory (1995)*, Tredje reviderade upplagan, Manchester 2009, s. 151.

⁶ Tennygart, s. 95.

Idealtyper

Idéhistorikern Ronny Ambjörnsson utvecklar i sin bok *Den skötsamme arbetaren* en idealtyp som han menar att arbetarklassen under 1900-talet förhållit sig till.

Socialantropologen Fanny Ambjörnssons har i sin doktorsavhandling *I en klass för sig* fortsatt att utveckla hur man beroende av klass förhåller sig till olika ideal. Fanny Ambjörnsson går dock steget längre och fokuserar lika mycket på hur genus kommer in och hur klass och kön tillsammans påverkar dessa idealbilder. Det uppmärksammar även den brittiske sociologen Beverly Skeggs i sin bok *Att bli respektabel* och det är med dessa som främsta sekundärlitteratur kan man se hur romanen speglar skapandet av ett klassrelaterat kvinnoideal. Uppsatsen ska visa hur de tre generationerna kvinnor, som både befinner sig inom ramen för både arbetarklass och mellanskikt, förhåller sig till den hegemoniska idealbild som finns av en medelklasskvinna.⁷ Det kommer även vara fokus på sexualitet och dess förhållande till klass och kön och hur dessa saker tas upp i boken. Romanen som valts till primärlitteratur har inget fokus på olika etniciteter och det gör att jag inte heller kommer titta närmare på etnicitet eller olika rasifieringsteorier utan enbart klass och kön.

Klass och klassresa

Uppsatsen bygger som sagt på en marxistisk litteraturteori. Inom marxismen talar man om två klasser, överklassen och arbetarklassen. Överklass är de som äger och förfogar över produktionsmedel, äger arbetskraft och som ackumulerar kapital. Arbetarklassen å andra sidan är de som säljer sin arbetskraft till överklassen och genom sin arbetskraft skapar ett mervärde som ger överklassen sin vinst.⁸ Mellan arbetarklassen och överklassen finns ett mellanskikt som är en del av det kapitalistiska produktionssättet men som rent marxistiskt inte räknas som en egen klass. Man talar alltså inte om medelklass som marxist utan om ett mellanskikt.⁹ Eftersom uppsatsen bygger på

⁷ Författarna använder sig av begreppet medelklass medan jag i uppsatsen kommer att använda mig av begreppet mellanskikt. Mer om det under kapitlet klass och klassresa.

⁸ Göran Therborn, *Klasstrukturen i Sverige 1930-80*, Lund 1982, s. 15.

⁹ *Ibid.* s. 56.

marxistisk teori kommer begreppet mellanskikt att användas för att förklara någon som befinner sig i gränslandet mellan arbetarklass och överklass.

Begreppet arbetarklass och hur man ser på det kan se olika ut. Både Skeggs och Ulla-Britt Wennerström använder sig av den franske sociologens Pierre Bourdieus klassbegrepp som han utvecklat i *Distinction A Social Critique of the Judgement of Taste*.¹⁰ Utöver att innefatta bara de ekonomiska tillgångarna tar Bourdieu upp kulturellt, symboliskt och socialt kapital.¹¹ Bourdieus modell är en utveckling av Marx klassbegrepp som enbart rör ekonomiskt kapital och anses idag var mer heltäckande. Dessa fyra kapitalformer verkar tillsammans för att förklara skapandet av en klasstillhörighet och visar även hur saker som klädsmak och personens livsstil kan vara klassbetingat. Det ekonomiska kapitalet är det enklaste att mäta och det som också är lättast att se förändras vid en klassresa. Det handlar alltså om det rent ekonomiska kapitalet en person förfogar över.¹² Det kulturella kapitalet delas in i tre delar, där den första delen kallad förkroppsligat kapital är det ärvda kapital vi får från generationer bakåt. Vår ärvda klasstillhörighet helt enkelt. Den andra delen är objektifierat kapital och är vår kulturella tillhörighet. Det kan också vara en av de mest skiftande kapitaltillgångarna och kan påverkas av tillgång till gratis bibliotek och olika kultursatsningar. Den tredje och sista inom kulturellt kapital är institutionaliserat kapital och kan handla om utbildning och det värde utbildningskapital kan få. Genus spelar också in i det kulturella kapitalet och olika maskulinitetsdiskurser och femininitetsdiskurser kan användas i olika sammanhang för att ge olika mycket kulturellt kapital till dess ägare.¹³ En annan kapitalform är socialt kapital och handlar om relationer eller gruppstillhörighet. Det kan röra både familjerelationer, vänskapliga relationer samt arbetsrelaterade relationer.¹⁴ Den sista inom Bourdieus kapitalbegrepp är det symboliska kapitalet och bygger på att personen har tillgång till kapital som har godkänts av andra människor som legitimt. Det kan till exempel handla om hur personer med ett vackert utseende kan uppnå fördelar genom det.¹⁵

¹⁰ I uppsatsen använder jag mig av Bourdieus teorier så som de tas upp i Skeggs och Wennerström böcker.

¹¹ Beverly Skeggs, *Att bli respektabel – konstruktioner av klass och kön* (1997), Göteborg 2000, s. 20 f.

¹² Ibid. S. 20; Ulla-Britt Wennerström, *Den kvinnliga klassresan*, Göteborg 2003, s. 111.

¹³ Skeggs, s. 20; Wennerströms, s.112.

¹⁴ Skeggs, s. 21; Wennerström, s. 112.

¹⁵ Skeggs, s. 21; Wennerström s. 113.

Man behöver dock inte vara fast inom en klass hela livet utan man kan i vissa fall genomföra en klassresa. En klassresa är en metafor för en person som antingen rör sig uppåt eller neråt mellan olika samhällsklasser till exempel på grund av en universitetsutbildning eller ett giftermål.¹⁶ Majgull Axelsson gjorde själv en klassresa från ett arbetarklasshem upp i ett mellanskikt och det är ett återkommande tema i hennes böcker.¹⁷ I *Slumpvandring* är det Augustas son och Alices far, Erland, som gör en klassresa genom en universitetsutbildning till civilingenjör men hans klassbakgrund finns ändå kvar. Wennerström menar hur man kan se att de kvinnor hon intervjuat i sin bok *Den kvinnliga klassresan* livet ut bär på en skuld gentemot de i sin omgivning och familj som de lämnat kvar i sin ursprungsklass.¹⁸ Samma skuld kan urskiljas hos Erland när hans bakgrund kommer på tal. Alice berättar hur hennes pappa röstar ”[h]an tror ju att han måste rösta på folkpartiet, när han har blivit både civilingenjör och disponent. Mamma röstar på högern och har inte ens vett att skämmas, men pappa skäms, han vrider sig som en mask varje gång Augusta börjar vittna om det förflutna.” (s. 209) Erland skäms till skillnad från sin fru som inte har gjort en klassresa utan är född in i ett mellanskikt och inte har de normer och ideal med sig som hennes man har. Erland har också en ansträngd relation med sin tvillingbror Harald som inte gjorde en klassresa utan som är kvar i bruksorten. Brodern påminner honom om sitt ursprung och när Harald vid ett enstaka tillfälle besöker Erland så blir det en tryckt stämning, ”[d]ärför ångrade han redan att han kommit. Erland var lika illa berörd. Harald förde med in något nytt i det vita huset, hans breda kropp skapade skuggor som inte borde finnas där, hans röst väckte liv i röster som borde ha tystnat för länge sedan.” (s. 286) Erland har kämpat för att bli accepterad inom ett mellanskikt och vill inte påminnas om sin bakgrund och veta att han egentligen inte hör hemma i sin nya klass.

En klassresa tar egentligen aldrig slut utan fortsätter ske livet ut. Man måste hela tiden fortsätta kämpa för sin klassresa även efter att man på ytan genomfört den. Därför är rädslan som Erland upplever vanligt förekommande bland klassresenärer då de hela tiden riskerar att avslöjas och därmed inte anses som riktiga medlemmar i ett mellanskikt. I antologin *Tala om klass* berättar kända och okända svenska kvinnor om sin

¹⁶ Wennerström, s. 25.

¹⁷ <http://www.fokus.se/2008/09/majgull-axelsson-forfattare/>, 2011-05-11.

¹⁸ Wennerström, s. 297.

klassresa från arbetarklassen upp till ett mellansikt. Flera av kvinnorna pratar om hur svårt det är att passa in i sin nya klass och rädslan att avslöjas som klassresenär. Maria Jansson sätter fingret på vad en klassresa är med orden ”[e]n klassresa handlar om att befinna sig på en plats där man potentiellt sett alltid tillhör en annan kategori än den man för tillfället befinner sig i.”¹⁹ För att inte avslöjas som klassresenärer tar de till olika knep och Marie Carlsson talar i sitt kapitel om hur hon ”[...] scannar in läget, gör en snabb analys och sen är det bara att härmas.”²⁰ Återkommande är att kvinnorna döljer sin bakgrund med tystnad, genom att inte berätta något om sig själva och sin bakgrund riskerar de inte att avslöjas.

Skötsamhet och respektabilitet

I samhället finns det olika ideal att leva upp till och de kan vara kopplade till klass, kön, etnicitet med mera. I *Slumpvandring* kan man genom kvinnorna i boken se hur några av dessa idealtyper tas upp och hur de är historiskt kopplade och därmed förändras under 1900-talet. Börjar man titta på Augusta är hennes idealbild kopplat till det som idéhistorikern Ronny Ambjörnsson kallar för den skötsamma arbetaren i boken med samma namn. Ambjörnsson menar att man kan se hur ett ideal om hur man ska vara och bete sig som arbetare uppkommer parallellt inom fackföreningsrörelsen och nykterhetsrörelsen i slutet av 1800-talet. Från början skiljer sig idealtyperna delvis åt men närmar sig varandra mer och mer genom åren. Ambjörnsson menar att eftersom många arbetare var organiserade både inom nykterhetsrörelsen och inom fackföreningsrörelsen så kom idealtyperna att gå ihop med tiden.²¹ Inom nykterhetsrörelsen så ligger fokus på individens handlande, och att vara nykter och allmänt skötsam blir det viktigaste, men det är hela tiden ett personligt ansvar.

Inom fackföreningsrörelsen såg idealtypen annorlunda ut och där blir den skötsamme arbetaren viktig för att bevara klassens intressen och för att kunna föra en

¹⁹ Maria Jansson, ”Tunnelbana universitetet”, i *Tala om klass*, red. Susanna Alakoski och Karin Nielsen, Stockholm 2007, s. 75.

²⁰ Marie Carlsson, ”Jag kan själv”, i *Tala om klass*, red. Susanna Alakoski och Karin Nielsen, Stockholm 2007, s. 45 f.

²¹ Ronny Ambjörnsson, *Den skötsamme arbetaren* (1988), Stockholm 1995, s 112.

klasskamp. Solidaritet och gemenskap var nyckelord.²² Man skulle även vara ett föredöme för andra, det gällde både inom nykterhetsrörelsen och inom fackföreningsrörelsen. Man såg på den skötsamme arbetaren ur en moralisk synvinkel och dess ideal kom även att gynna arbetsgivarna och de andra klasserna. Här kan man alltså se att det ideal som Augusta försöker uppnå är ett ideal som är mer kopplat till hennes klass än till hennes kön. För Augusta blir båda dessa strömningar inom skötsamhetsidealet viktigt då hon, liksom de flesta i bygden, både är en del av nykterhetsrörelsen genom Godtemplarorden och inom arbetarrörelsen. Dock är det arbetarrörelsens ideal som blir de viktigaste för Augusta och nykterheten ses snarare som en självklarhet. När Augusta anländer till byn och träffar sin blivande man Isak så har hon ett oäkta barn med sig och han är "[...] den supigaste nykteristen i Herräng." (s. 191) Dessa två saker gör att ingen av dem når upp till idealbilden men med tiden så lyckas de vinna respekt bland bygemenskapen genom att börja leva upp till de skötsamhetsidealen som fanns. Isak dricker inte längre, Olga har blivit accepterad, de är rena och skötliga samt engagerade i arbetarrörelsen. Genom att de kan uppnå skötsamhetsideal som finns så blir de respektabla.

Annars är de idealtyper som finns ofta förknippade med både klass och kön där arbetarklassens kvinnor strävar efter att uppnå det hegemoniska kvinnoideal som finns i samhället bestående av en kvinna från ett mellanskikt. Ett ideal eller en norm uppkommer alltid genom att något anses vara det avvikande. För att det ska finnas något normativt måste det finnas något icke-normativt som verkar dualistiskt gentemot normen. Det kan handla om till exempel normen och idealet heterosexualitet och den då avvikande homosexualiteten eller som i det här fallet där mellanskiktet har blivit en norm och arbetarklassen det avvikande.²³ På samma sätt är mannen normen och kvinnan blir då den andre, det andra könet som vi känner igen från Simone de Beauvoir.²⁴ Beverly Skeggs menar i sin bok *Att bli respektabel* att skapandet av de normer och ideal vi ser idag bland arbetarklassens kvinnor uppkom i början av 1900-talet då det bland överklassen fanns en rädsla för arbetarklassen. Den rädslan yttrade sig framför allt på två

²² Ibid. s. 72.

²³ Fanny Ambjörnsson, *I en klass för sig genus - klass och sexualitet bland gymnasietjejer* (2003), Stockholm 2008, s. 22.

²⁴ Simone De Beauvoir, *Det andra könet* (1949), Stockholm 2004, s. 325.

sätt, dels fanns det en rädsla för att arbetarklassen skulle resa sig och göra revolution och dels fanns det en rädsla för att de var depraverade och sexuellt lössläppta. För att förhindra dessa båda saker gick staten in för att kontrollera arbetarklassen med till exempel allmän skolgång.²⁵ Man trodde även att genom att fostra mödrarna rätt så skulle de i sin tur fostra kommande generationer barn samt sina makar till dugliga och skötsamma arbetare och soldater. Arbetarflickors skolning skulle främst bestå av hushållsskola och att lära sig ta hand om en familj. På det sättet fick inte bara överklassen tillgång till vältränade barnflickor, hembiträden och liknande, det var även det mest effektiva sättet att uppfostra arbetarflickor in i ett mellanskiktsideal där det borgerliga hemmet och dess kärnfamilj var hegemoni. Men det var även här vår syn på sexualitet och vad som var skötsamhet och respektabilitet grundlades.²⁶

Genom att man som arbetarklasskvinna aldrig kan uppnå ett mellanskiktsideal fylls man hela tiden med en känsla av otillräcklighet och skam över sitt eget misslyckande.²⁷ Den person som allra bäst illustrerar hur klass och kön är kopplat till skam i *Slumpvandring* är Siri, Angelicas mormor och Augustas barnbarn. Hon föddes som oäkta dotter till Olga som när hon fick se henne för första gången skrek ”[d]ränk henne!” (s. 294) När Olga sen försvinner kort därefter blir det Augusta som får ta hand om barnet. Siri speglar de många kvinnor som är fyllda av skam och rädsla för sin klass och sitt kön att de flesta saker blir svåra. Att gå till läkaren för Siri krävde timmar av förberedelse med att välja kläder som var hela och rena men absolut inte för fina. Sen ska man vara där i tid men inte heller alltför tidigt och det viktigaste av allt så ska man inte vara till besvär. Allt Siri gör måste ursäktas och allt som sägs till henne blir en anklagelse. Inget Angelica gör hjälper för skammen går inte att bli av med.

Men inget piller hade skrivits ut för att stilla den största smärtan: skammen över att vara född till Siri.

Angelica hade många gånger önskat Siri en sådan medicin, ett vitt litet piller som skulle dämt upp den flod av syndabekännelser som ständigt rann ur mormoderns mun. (s. 50)

²⁵ Skeggs, s. 72.

²⁶ Ibid., s. 75 f.

²⁷ Ibid., s. 143.

Det är inte bara kvinnorna i boken som strävar efter respektabilitet utan även männen. En som har svårt att uppnå det är Carinas man och Angelicas styvpappa, Bacillen. Han är före detta narkoman som desperat försöker bli respektabel och accepterad av samhället. Efter att han blivit fri från sitt missbruk så försöker han passa in genom att bete sig som folk bör enligt honom. Man ska vara hel och ren och se efter sina barn och helst av allt ska man jobba på bruket. Detta är ett jobb han inte lyckas få. Istället får han nöja sig med att jobba på behandlingshemmet han själv varit inlagd på. Trots sina försök att bli respektabel så är det ingen i byn som accepterar honom eller glömmer hans bakgrund.

Och för eller senare måste också Bacillen inse att allt hans prat inte hjälper, att ingen av dem någonsin kommer räknas som vanligt folk.[...] Det kvittar hur noga han än stryker sina jeans, hur mycket han än skrubbar sina händer, hur artigt han ler och håller upp dörren för pensionärstanterna, ingen i Hallstavik kommer ändå att glömma hans nerpissade jeans, hans sorgkantade naglar eller den där gången då han sparkade en gammal kvinna i ändan så att hon föll framlänges och tappade löständerna. (s. 77)

För vissa människor spelar det ingen roll hur många försök man än gör för att bli respektabel, med fel bakgrund kommer man aldrig att nå fram till idealbilden. Citatet är från en berättares synvinkel men vi kan ana att Bacillen vägrar inse sina tillkortakommanden och istället skyller sina misslyckade försök på sin styvdotter Angelica och tar ut sina aggressioner på henne.

I Skeggs bok kan man se hur dessa ideal även är kopplat till kvinnans ålder samt att begreppet respektabilitet blir viktigare ju äldre kvinnan blir. Även familjen och omvårdnad av familjen blir viktigt för de äldre kvinnorna. Det läggs stor vikt av att kunna visa upp ett fint och ordentligt hem och skötsamma barn. När de är unga så handlar det mer om sexualitet att allt kopplat till det, så som klädsel och beteende.²⁸ Det blir en mer individuell skötsamhet innan kvinnorna får ansvar för familjen. Med åldern kan man se hur idealen för kvinnan blir mer kopplade till kön än till klass.

Alice har i större delen av sitt liv lyckats anpassa sig och levt upp till det rådande kvinnoidealet men samtidigt gjort det genom att dölja delar av sig själv. Hennes pappa har gjort en klassresa upp i mellanskiktet och denna resa påverkar den idealbild som

²⁸ Skeggs, s. 56.

Alice förväntas leva upp till. Här är det viktigt med anseende och vad andra människor tycker om en och kanske är det därför Alices mamma tiger när hennes man slår henne. Skilsmässa skulle vara att ge upp och visa att man inte klarat av att leva upp till ett ideal och ses som ett misslyckande. Alice flyttar ner på en klasskala efter att ha fött ett oäkta barn som dött. Hennes familj tar avstånd ifrån henne och hon får klara sig på egen hand. Men hon studerar och fortsätter på så sätt sin familjs klassresa och hamnar i vuxen ålder åter igen i det trygga mellanskiktet. Hon anstränger sig för att passa in i dess ideal med bilden av den perfekta och lyckliga familjen. Men för att passa in så måste hon stänga av den del av sig själv som är ”fel”, den del av henne som fick ett barn när hon var sexton. Den stänger hon av genom att aldrig berätta för sin man och deras gemensamma son vad som hänt. Det är först när pappan till det döda barnet, Kristian, åter kommer in i hennes liv hon inte längre orkar hålla uppe en fasad och allt kommer fram. Hon har nått till en punkt där det inte längre går att låtsas som ingenting och fortsätta dölja delar av sig själv. Hela hennes tillvaro bryts ner, ändå kommer hon starkare ur den. Nu är hon äntligen hel igen och behöver inte gömma och skämmas för sig själv. Att hon kan göra det beror också delvis på att idealbilden har kommit att ändras under decennierna. Det som inte var accepterat på 50-talet är nu mer accepterat inom mellanskiktsidealet. Skilsmässa är exempelvis inget som numera anses konstigt eller som betraktas som ett nederlag på samma sätt som förr.

Det är tydligt att kvinnorna i *Slumpvandring* förhåller sig till de olika existerande idealtyperna för kvinnor och att det har stor betydelse för deras liv och sättet de agerar på. Idealtypen ser annorlunda ut beroende på om kvinnan är arbetarklass eller befinner sig inom ramarna för ett mellanskikt. De kvinnor som rör sig mellan klasserna märker också hur idealbilden förändras. Gemensamt för alla är skötsamhet och respektabilitet samt strävan efter att uppnå dessa. Hur det yttrar sig i praktiken ser däremot olika ut. Kvinnornas ålder har visat sig ha betydelse för hur idealbilden ser ut och äldre kvinnors idealbild kommer att fokusera mer på kön än på klass.

Sexualitet

För att lättare kunna förtrycka en klass eller en folkgrupp kan man tillskriva dem olika egenskaper. De svarta slavarna tillskrevs till exempel en rad egenskaper som skulle göra det lättare att försvara slaveriet såsom att de var barbariska, djuriska vildar.²⁹ De blev, liksom arbetarklassen, den avvikande normen och det andra. Då den ideala borgerliga feminiteten och dess sexualitet var återhållsam och respektabel blev arbetarklassens kvinnor, och för den delen de svarta, motsatsen till det idealet.³⁰ De ansågs vara sexuella och avvikande och även ha en avsaknad av respektabilitet. Med de egenskaper tillskrivna sig blev de också sexuellt tillgängliga.³¹ Genom att göra en indelning där man pekar ut den farliga, okontrollerbara sexualiteten får man möjlighet att genom lagstiftning kontrollera den, och indirekt då kontrollera arbetarklassens kvinnor.³² Genom historien har också synen på arbetarklasskvinnor som egendom gjort att det har funnits en sexuell tillgänglighet hos dem. Det var inte ovanligt att bönderna våldtog sina pigor eller överklassmännen sina hembiträden och de kvinnor som tvingats in i prostitution under historiens gång har varit kvinnor ur arbetarklassen. När prostitution var lagligt och statligt reglerat i Sverige fram till 1918, under den så kallade regleringen, var det tvång på att kvinnorna varje vecka skulle undersökas för könssjukdomar. Var de smittade blev de förbjudna att sälja sina kroppar, och i värsta fall inspärrade under en period.³³ Här kan man se ett svenskt exempel på hur staten använder sig av regelverk skapat ur en rädsla för arbetarklassens sexualitet för att begränsa och reglera arbetarklassens kvinnor.

Idag har vi inte samma regelverk för att kontrollera kvinnors sexualitet men det finns istället ett tvång genom sociala normer som regleras med skamkänslor. Skeggs tar upp hur skam blir det moderna samhällets mest effektiva sätt att få arbetarklassens kvinnor att själva reglera sina kroppar och sin sexualitet.³⁴ Detta leder i sin tur till att sex i sig blir skambelagt hos dessa kvinnor och att de inte vågar hänge sig åt sex ens under så kallade respektabla omständigheter utan att fyllas av skam och känna att de passar in i

²⁹ Skeggs, s. 25.

³⁰ Ibid. s. 194.

³¹ Fanny Ambjörnsson, s. 187.

³² Skeggs, s. 194.

³³ Hjärdis Levin, *Kvinnorna på barrikaden – sexualpolitik och sociala frågor 1923-36*, Stockholm 1997, s. 122.

³⁴ Skeggs, s. 197.

bilden av den sexuella och skamliga kvinnan. ”Sexuell praktik och respektabilitet verkar inte gå ihop med varandra, utan väcker skam hos kvinnorna.”³⁵ Som flicka inom arbetarklassen innebär detta att även om man försöker ta avstånd från bilden av den sexuella arbetarklasskvinnan är det näst intill omöjligt om man inte helt och hållet tar avstånd från sin sexualitet. Det är dock inte så enkelt för trots att man som kvinna inte bör vara alltför sexuellt tillgänglig ska man fortfarande vara attraktiv och inte ses som pryd och avsexualiserad.³⁶ I *Slumpvandring* har Angelica gått över gränsen för vad som är socialt acceptabelt sexuellt beteende och har stämplats som lösaktig. Hon har inte tidigare brytt sig om vad folk ansett om henne utan levt ut sin sexualitet på olika sätt. Trots det har hon hela tiden varit medveten om de regler som finns ”[h]on vet att man ska akta sig för att bli stämplad som hora, ändå har hon redan legat med fler killar än hon vill minnas och strulat runt med ännu fler.” (s. 22)

Det kan diskuteras om det för Angelica handlar om sex för egen njutning eller sex som ett redskap för att äntligen få bekräftelse. Första gången hon blir upplöckad av en kille sker det av en slump men efter den första känslan av bekräftelse och en stark längtan efter närhet följer hon med alla killar som föreslår det för att det var ”[n]ågon som faktiskt ville ha henne.” (s. 47) För Angelica kanske det handlar om att få en uppskattning och en bekräftelse på att hon duger som hon inte har fått med sig hemifrån men Skeggs tar även upp vikten av manlig bekräftelse för heterosexuella kvinnor som ett sätt att bevisa deras attraktion och femininitet men också för att ge dem känsla av att bli ett subjekt.³⁷ Den typen av bekräftelse som Skeggs talar om kan man applicera in på Olga, Augustas oäkta dotter i boken. ”Alla älskade Olga. Olga älskade att vara älskad” visar hur hon njuter av att äntligen uppmärksammas och bekräftas av män i sin närhet. (s. 290) Genom dem blir hon den hon vill vara, ett fullt subjekt. Hon beskriver det som ”[i] sådana stunder blev hon det hon helst ville vara. Sin egen spegelbild.” (s. 289)

Trots att Angelica inte bryr sig om vad folk anser om hennes sexvanor har hon fallit inom ramen för den sexuellt tillgängliga kvinnan från arbetarklassen och genom det anses hon vara åtkomlig för alla. Det illustreras tydligt i slutet av boken då hon blir omringad av ett gäng killar på en parkering som hon tidigare varit sexuellt involverad

³⁵ Ibid. s. 198.

³⁶ Ambjörnsson, s. 117.

³⁷ Skeggs, s. 197 f.

med på olika sätt. De försöker tafsa på henne och när hon protesterar säger den ena ”[f]an, Angelica, bli inte hysterisk nu... Du är ju van.” (s. 258) När hon fortsätter protestera ger de upp med orden ”[f]an killar, säger Matti. Släpp ludret...”. (s. 259) Eftersom hon tidigare varit sexuellt tillgänglig tar de för givet att hon ska vara det den här gången också och när hon protesterar vänder de hennes sexualitet mot henne genom att kalla henne för luder och hora.

Tidigare i boken tar Angelica avstånd från sin egen kropp på så sätt att hon inte har känslor relaterade till den och då inte heller vill ge sin kropp njutning. Sex har varit kopplat till en psykisk bekräftelse och inte haft att göra med hennes egna kroppsliga njutning. Det är först när den mystiske ”Kungsmyntamannen” kommer in i hennes liv som det kan tolkas som att hon för första gången har sex för sin egen skull och för sin egen njutning. Sex har också en praktisk funktion för Angelica och i utbyte mot sex blir hon Kristoffers flickvän och får då tillgång till hans hem och slipper sitt. På ett sätt tvingas Angelica att sälja sin kropp i utbyte mot ett hem och dessutom till en person hon uppenbart känner en avsky inför. Hon gör det för att hon inte anser sig ha något annat val. Det beskrivs som ”[f]riheten har sitt pris. Men den är faktiskt till salu. Alltså vänder sig Angelica än en gång mot Kristoffer, sluter sina ögon och sårar sina ben.” (s. 53) Att jämföra det Angelica gör med prostitution känns samtidigt som en väldig förenkling av någon komplicerat och som en diskussion jag inte har utrymme att gå in på här. Dock kan man se paralleller mellan att behöva ha det mot sin vilja för att uppnå trygghet för att få pengar. Prostitution är ett av många, men kanske det allra tydligaste, uttrycket i vårt samhälle för kvinnors underordning.

För både Alice och Augusta blir sex starkt förknippat med negativa påföljder i form av oönskade graviditeter . Augusta blir gravid med mannen i den rika familj där hon tjänar piga. När han får veta om graviditeten försöker han först skylla ifrån sig. ”Augusta lockade mig, sa han nu och harklade sig. Om inte Augusta hade lockat mig...” (s. 92) Efter det köper han sig fri genom att betala henne två årslöner. Att Augusta skulle vara tvungen att lämna huset och nu klara sig på egen hand var en självklarhet. När hon sedan anländer till Herräng för första gången så är hon en ogift kvinna med en liten dotter på armen. I mötet med ortsborna blir det en konflikt mellan olika ideal och moraliska ställningstaganden. Att vara ogift med barn var inget man såg upp till men Augusta kom

ändå att accepteras för sin övriga skötsamhet och på grund av det faktum att barnets pappa var överklass. Klassintressena kom att gå före de vanliga skötsamhetsidealen och när man tog in Augusta som en av sina så tog man avstånd från den överklass som ansågs sig kunna göra vad de ville med sina anställda. I boken kan man se hur diskussionen mellan medlemmarna i Godtemplarorden går. ”Och trots att alla godtemplare var anständigt folk och inte på något vis sympatiserade med ett lössläppt leverne, så var det ändå ett faktum att alla unga flickor som råkade i olycka inte nödvändigtvis var slarvor. En del var helt enkelt oskyldiga offer för överklassfyllerister.” (s. 206) På så sätt blir Augusta accepterad av samhället även om hon måste bevisa sin skötsamhet på andra sätt nu när hon kommit undan med att ha ett oäkta barn.

Alice blir också gravid utanför äktenskapet när hon är sexton år. Men då är vi framme i mitten av 50-talet och även om det fortfarande inte går att förena med respektabilitet ser situationen annorlunda ut. Inte bara tiden har förändrats, inom mellanskiktet finns som beskrivet tidigare andra idealtyper än inom arbetarklassen. Genom sin graviditet hotar Alice att förstöra allt hennes pappa har byggt upp genom sin klassresa. I sekvensen där Alices föräldrar får reda på att hon är gravid, fokuserar de på skammen över vad alla andra ska tro och hur Alice inte lyckats leva upp till det som förväntats av henne. I boken beskrivs det hur pappan tar emot beskedet som ”[d]et var ju inte för detta han hade arbetat så hårt! Det var ju inte för detta som han mot alla odds hade skaffat sig studentmössa och civilingenjörsutbildning, inte för detta som han hade blivit disponent i ett stort byggföretag och inte en sketen pappersarbetare i Hallstavik [---] Hon hade svikit honom, krossat honom och nu skulle han slå ihjäl henne!” (s. 120 f.) Men istället för att slå ihjäl henne så räddar familjen sin heder och sitt anseende genom att skicka Alice till sin farmor Augusta och sprida ut till allmänheten att hon har tuberkulos och befinner sig på ett sanatorium.

I Augustas fall förläts hon sin ”olycka” och accepterades ändå som en del av samhället men i Alices fall så väljer hennes familj att offra henne för att rädda familjens heder. På så sätt blir Alices föräldrar lika Vilhelm, pappan till Augustas barn, som även han väljer att rädda sin egen heder. Kanske är det ett val som bara de i en viss samhällsklass kan göra, de som har råd att köpa sig fria. Det handlar inte bara om klass utan även om genus och i samtliga fall är det pappan som kan köpa sig fri eller välja att

försvinna. När Kristian, pappa till Alices barn, får veta om graviditeten så svarar han i ett brev

På första raden stod det att han verkligen beklagade.

På andra raden att adoption verkade vara den enda förståndiga utvägen.

På tredje raden att han/de (ordet *jag* var överstruket och ersatt med *vi*) måste tänka på framtiden.

På fjärde raden att han inte alls ville vara oförskämd, men att han faktiskt inte kunde veta om barnet verkligen var hans.

På femte raden stod det att hon inte borde ha släppt till. Bara detta: att hon faktiskt inte borde ha släppt till. (s. 124)

För kvinnan finns inte det valet utan det är hon som är fast med skammen. Alice tänker som 16-åring i boken att ”[d]et var dumt, jag borde ha förstått varför flickors längtan är förbjuden. Men det gjorde jag inte.” (s. 127) Majgull Axelsson själv säger i en intervju om *Slumpvandring* när den släpps att ”[s]exualiteten är något allvarligt, det handlar faktiskt om liv och död.”³⁸ Det blir väldigt förståeligt varför Augusta engagerar sig i politiskt inte bara för arbetarklassen utan i de tidiga feministiska frågorna som rätten till preventivmedel och fri abort. Men det är frågor som inte var accepterade att prata om det får Augusta lära sig. Även bland de som drev dessa frågor fanns det en splittring mellan den ungsocialistiska avdelningen med Hinke Bergegren och Elise Ottesen Jensen och den mer frisinna liberala kvinnorörelsen kopplad till Fogelstaskolan och tidningen *Tidevarvet*. Hos den senare fanns det en sexualmoral kopplad till att de flesta kom från ett mellanskikt. De menade att vad som egentligen behövdes var en sundare sexualmoral hos män och kvinnor så skulle inte preventivmedel och abort behövas.³⁹ Augusta som mer identifierar sig med den ungsocialistiska skolan vet av erfarenhet att det är skillnad på en idealbild och verkligheten och att ge kvinnorna skulden är inte en lösning.

Kvinnornas sexualitet är även den kopplad till klasstillhörighet och genom det till de olika idealtyperna. Som kvinna och arbetarklass är sexualitet något extremt komplicerat och varje handling inom området kan leda till stigmatisering och utanförskap. Även inom ett mellanskikt finns det tydliga gränser för vad som är accepterat eller inte. Bryter man mot dem kan det leda till isolering och ett

³⁸ Ingalill Mosander, ”- Sex handlar om liv och död”, Aftonbladet, 2000-09-09, hämtad från: <http://www.aftonbladet.se/bokbanken/0009/09/majgull.html>, 2011-05-02.

³⁹ Levin, s. 183.

avståndstagande från de andra inom ens klass. Även här förändras vissa av idealen under tidens gång men ofta finns de kvar i en annan form. Trots olika villkor för kvinnornas sexualitet inom de olika klasserna finns det många gemensamma premisser på grund av deras kön. Mäns och kvinnors sexualitet behandlas olika, och män i de olika klasserna kan ha mer gemensamt än de har med kvinnorna inom sin egen klass. Intressant är att folk, som i fallet med Augustas oäkta dotter, kan välja att se förbi idealen som till exempel respektabilitet, när det krockar med klassintressen.

Klädsel, det yttre och hemmet

Kroppen besitter kulturellt kapital och kvinnor ur arbetarklassen strävar efter att få en mellanskiktscropp. En mellanskiktscropp är en respektabel kropp och en kropp som blir omhändertagen. Den är också förfinad och elegant medan en arbetarklasskropp är tvärtom.⁴⁰ Därför är det viktigt att som arbetarklasskvinna investera i sin kropp för att stärka dess kulturella kapital och passera som en mellanskiktscvinna. Klädseln blir ett sätt att försöka passera som mellanskikt. Det handlar om att klä sig rätt. Här handlar det om kunskap och kompetens om vilken klädsel och smink som är acceptabel och sänder ut rätt bild. Man ska förstärka sin femininitet och klä sig med stil och absolut inte vulgärt.⁴¹ Att inte sköta om sin kropp eller låta den förfalla, vara kraftigt överviktig eller liknande stämplar kvinnorna direkt som arbetarklass. Man kan nästan se en samhällelig förväntan på att det ska bli så då de kvinnorna ses som de har brist på kontroll och disciplin, egenskaper som mellanskiktscvinnan besitter. Därför kan man se hur man som arbetarklasstjej kan investera kulturellt kapital i sin kropp genom att sköta om den och hålla den vårdad.⁴² Men går man för långt åt andra hållet och lägger ner för mycket tid på sitt utseende, använder för mycket smink, klär sig för uppklätt eller för utmanande så är det en lika tydlig arbetarklasstämpel och i och med det lika oacceptabelt.⁴³

Ett exempel på hur svårt det kan vara för någon ur arbetarklassen att få rätt på klädseln är när Angelica var yngre och hennes styvpappa Bacillen försöker klä henne för att passa i på ett släktkalas där han redan kände sig mindervärdig. ”Bacillen var

⁴⁰ Skeggs, s. 136.

⁴¹ Ibid. s. 166.

⁴² Ibid. s. 135.

⁴³ Fanny Ambjörnsson, s. 164.

fortfarande nynykter på den tiden och angelägen om att framstå som prätigt familjefar. Han hade tvingat Carina att tvinga på Angelica en klänning, en halvt urvuxen klänning i barnslig modell. Det såg för djävligt ut, det begrep alla utom Bacillen.” (s. 142) Han har en idé om hur man ska klä sig för att passa in, och att yngre flickor ska ha klänning när de klär upp sig, men han saknar förmågan att se längre än så. Han förstår inte felet med att klä henne i för liten klänning som dessutom är helt opassande till hennes ålder. Han saknar det kulturella kapital som ger den rätta sortens kunskap om vad som är en acceptabel och inte acceptabel klädsel.⁴⁴

När Angelica ska gå på Siris begravning reagerar man på hennes klädsel, att ha jeans och tröja på en begravning är inte vad som anses lämpligt. När hennes klädsel ifrågasätts öppet reagerar Angelica instinktivt med att ha blivit påhoppad och känner sig arg. ”Jag ser fattig ut tänker hon. Det är vad han säger. Gubbjäveln.” (s. 82) Alice å andra sidan som i egenskap av kvinna ur mellanskiktet ser på det som ett eget misslyckande för att inte hon själv reagerade på klädseln. ”Han har nog rätt, tänker hon. Hon har fel kläder. Jag borde ha sett det, jag borde ha tänkt på det redan ute i Nordanäng...” (s. 82) I skolan har Angelica stuckit ut på grund av sin klädsel men tror att räddningen ska komma när hon börjar det estetiska programmet på gymnasiet och drömmer om att bli konstnär. Som konstnär tror hon att hon kan komma undan med sin klädsel och istället betraktas som estetisk och konstnärlig. ”Hon kan till exempel gå omkring i slitna byxor och utgångna gymnastikskor utan att skämmas. Bete sig som om hon inte var fattig på riktigt, utan bara stod över sån skit... Det var åtminstone vad Angelica trodde tills hon började på estetiska programmet.” (s. 315 f.) Där upptäcker hon snabbt att så inte är fallet utan där, liksom på alla andra stället, spelar kläder och klassbakgrund roll.

Klädsel kan även symbolisera annat än klass, till exempel för Alice när hon är gravid. Då blir mammaklänningen ett tecken på att hon trots sin mellanskiktsbakgrund saknar respektabilitet. Klänningen beskrivs som ”[...] en blå ylleklänning i den dygdigaste av modeller och ändå ett skökotecken, som tvingar henne att sitta med sänkt blick i doktors väntrum.” (s. 129) När Alice berättar om sin graviditet för sin familj så reagerar de som tagits upp tidigare inte så bra. Det gör inte Alice heller och de första dagarna så vill hon inte lämna sängen men det vägrar hennes mamma gå med på. Oavsett

⁴⁴ Skeggs, s. 146.

vilken situation man befinner sig i är det viktigaste att hålla uppe ett sken genom att ta hand om sig själv och sköta sig. ”Inte för att hon fick gå ut, utan för att man alltid, mitt i den värsta kris, måste tvätta sig och borsta sina tänder, äta sina tre lagade mål mat per dag och knäppa blusens knappar ända upp till kragen. Alice var en slyna, på den punkten höll Inga faktiskt med Erland, men hon var också Ingas dotter och som sådan skulle hon åtminstone vara en prydlig slyna.” (s. 122)

Det är svårt att tala om klädsel och det yttre utan att komma in på det som har mest betydelse för alla kvinnorna i bokens utseende, nämligen deras hår. Augusta har ett påfallande vackert, tjockt brunt hår som hon stolt berättar aldrig kommit i närheten av en sax. Detta hår har alla kvinnorna i släkten ärvt efter Augusta och det är det som enar dem, oavsett om de har gjort en klassresa eller inte. För Augusta symboliserar valet av frisyr politisk tillhörighet ”[d]et var bara frikyrkotanter som hade knut och själv var Augusta fritänkare, godtemplare och medlem i socialdemokratiska kvinnoklubben. Då hade man rulle.” (s. 39) För Angelica har håret all betydelse, det är det enda hon inte avskyr med sig själv ”[h]året är det enda skälet till att Angelica står ut med att vara Angelica.” (s.22). För alla kvinnorna i släkten så är att kamma håret en tillfredsställelse och lyx och något som får dem att glömma verkligheten för ett ögonblick. För Angelica som inte investerar något kulturellt kapital i sin övriga kropp är håret det enda som har en betydelse för henne. Håret är också något väldigt kvinnligt och det som ger alla kvinnorna i släkten en samhörighet med varandra. Då blir det också det som särskiljer dem från männen och en symbol för något de som män aldrig kan komma att bli en del av. Håret blir som en biljett in i kvinnligheten, med allt vad det innebär.

Hemmet har lika stor betydelse som klädseln och ett vårdat yttre för att visa på klasstillhörighet eller för att skapa respektabilitet. Det finns de fina villorna där mellanskiktet bor och där sådana som Angelica bara kan drömma om att en gång bo. När hon var barn följde Angelica alltid med sin klasskompis Rebecka hem efter skolan trots att hon ibland behandlade henne ganska illa. Det var inte Rebecka som Angelica brydde sig om ”[d]et var huset hon var ute efter. Bara det. Hon ville vara i Rebeckas hus. När hon steg in genom dörren för första gången blev hon alldeles andlös: det var som att stiga rakt in i en berättelse, en mycket sann och trovärdig berättelse om hur livet skulle kunna vara om allt hade varit rätt från början.” (s. 23) Det var långt ifrån hennes egen lägenhet

och de personer som bodde i den. För Carina, Angelicas mamma, kan aldrig leva upp till den idealbild som finns när det kommer till ett respektabelt hem. Hon är medveten om vilka normer och ideal som finns men klarar av olika anledningar inte av att leva upp till dem. "[...] och hemmet aldrig kommer se ut som andra kvinnors hem, därför att man varken har pengar eller ork att förvandla det till ett volangprytt låtsasparadis, att man just därför är annorlunda och utestängd från andra kvinnors gemenskap". (s. 73) I andras ögon är hon "[...] kvinnan som aldrig haft vett att byta gardiner i köksfönstret fyra gånger om året så som riktiga kvinnor ska göra". (s. 77) Genom att inte uppfylla de krav som ställs på Carinas hem så "straffas" hon av de andra kvinnorna genom att stängas ute ur deras gemenskap. Det kan också vara ett sätt för de andra kvinnorna att distansera sig från henne för att inte heller tappa sin respektabilitet. Skeggs talar om en arbetarklassaristokrati, en "finare" del inom arbetarklassen som anser sig leva upp till mellanskiktets ideal. De upplever en överlägsenhet gentemot de delarna inom arbetarklassen som inte lyckas uppnå en respektabilitet, såsom kvinnorna i boken gör gentemot Carina.⁴⁵ När Alice besöker Carinas hem för första gången slås hon över skillnaden mellan sitt hem och Carinas i bristen på blommor, gardiner med mera. "Ordet *torftigt* hade hastigt slunkit genom hennes medvetande, hon hade slutit ögonen och skamset suddat ut det igen." (s. 20) Alice kan inte döma Carina på samma sätt som kvinnorna i hennes egen klass utan som mellanskikt. Därför blir det snarare att hon tycker synd om Carina som inte har allt hon själv har.

Trots att Angelica bor i samma stad som till exempel Rebecka så lever de i två olika världar. Arbetarklassen och mellanskiktet bor och lever separerade från varandra, och känner knappt till den andres värld. Angelica studerar deras hus och tittar in i dem som någon tittar i ett dockskåp men det är ingen som märker henne. "De som bor i dessa hus vet ingenting om Angelica och hennes verklighet, de vet inte ens att en sådan verklighet existerar, och detta är något som Angelica i sin tur accepterar som en självklarhet, det har aldrig fallit henne in att det skulle kunna vara annorlunda." (s. 157) Genom att betrakta husen och dess invånare får Angelica ta del av deras liv, något hon inte kan förväntas göra på något annat sätt. Men även inom ett mellanskikt måste man kämpa för att leva upp till idealen och kunna visa det perfekta hemmet. Liksom Carina

⁴⁵ Skeggs, s. 78.

orkar inte Alice hela tiden hålla uppe fasaden och när hennes man är bortrest så låter hon hemmet förfalla, detta till hans chock när han kommer hem. ”Dessutom hade han blivit en aning överraskad i vilket skick deras hem befann sig i. Kläder överallt. Obäddad säng. Disk i travar. Brukade Alice alltid regrediera till student när han var utom synhåll?” (s. 163) Liksom för Carina blir det ett tecken på att Alice inte kan leva upp till bilden av en respektabel kvinna det slår kanske ännu hårdare på henne som i övrigt klarar av att leva upp till idealbilden av mellanskiktskvinnan.

Med hjälp av Bourdieus utvecklade klassbegrepp kan vi se hur val av klädsel, utseende och hur man sköter hemmet är lika mycket kopplat till klass som en persons ekonomiska tillgångar. Även de kvinnor som gjort en klassresa kan avslöjas som klassresenärer genom sitt sätt att klä sig eller hur de agerar i olika situationer. Likaså kan man, om man har rätt kulturellt kapital passera som mellanskikt genom att klä sig rätt, trots att man är en del av arbetarklassen. Detta är dock inte troligt då få kvinnor inom arbetarklassen besitter tillräckligt mycket kulturellt kapital för att lyckas med något sådant. Vikten av att klä sig rätt men även att sköta om hemmet har här tagits upp. Klarar man inte av det tar de andra inom ens klass avstånd ifrån en.

Drömmar och längtan bort

Skeggs talar om hur man som kvinna inom arbetarklassen bidrar till att skapa sin egen identitet genom att drömma om att bli någon annan, en kvinna inom mellanskiktet och med det en ”riktig” kvinna.⁴⁶ Wennerström är inne på samma linje där hon talar om hur man kan se drömmen efter något bättre som en av drivkrafterna till en klassresa.⁴⁷ Kvinnorna i Wennerströms avhandling hittade främst material till drömmarna genom filmer och böcker men ibland var det diffusare än så. En av de intervjuade kvinnorna uttryckte att hon inte visste vad det var hon längtade till utan snarare att hon längtade bort från sin arbetarklassbakgrund. Vad som fanns bortom den visste hon inte men kallade det att hon ville ”komma upp i solen och ljuset”.⁴⁸ Denna oidentifierbara längtan förekommer hos flera av kvinnorna i *Slumpvandring*, och trots att de inte vet vad de längtar efter så

⁴⁶ Ibid. s. 136.

⁴⁷ Wennerström, s. 150.

⁴⁸ Ibid. s. 145.

övermannas de om och om igen av en känsla av att det måste finnas något annat, något bättre. Som kvinna och arbetarklass så har de svårt att föreställa sig hur det skulle vara att befinna sig i en annan klass. De har ingen erfarenhet av det och få av dem har kommit i närmare kontakt med kvinnor ur mellanskiktet eller överklassen. De klarar inte av att formulera sin längtan eller sina önskningar. ”Jag önskar, tänker Augusta. Jag önskar att... Längre kommer hon inte. Hon har glömt hur man gör när man önskar.” (s. 99) Alla kvinnorna uttrycker sin längtan i boken med repliken ”[j]ag längtar, tänkte hon. Jag visste inte att jag längtar så.” (s. 99, 131 samt 158) Mer formulerad än så blir aldrig deras längtan och det faktum att de alla uttrycker samma replik i olika tider kan vara för att visa på hur inget egentligen har förändrats för kvinnorna i arbetarklassen mellan Augustas tidiga 1900-tal och Angelica nästan ett sekel senare.

För att kunna hantera känslorna kring sin längtan försöker kvinnorna att hitta olika strategier för det, samtidigt som de försöker att formulera sina önskningar. Angelica fokuserar i första hand sin längtan på att drömma om och räkna ner dagarna tills hon fyller arton år och lagligt får ta hand om sig själv. Alla pengar hon får in på extrajobb sparas till en lägenhet och hon vet på öret hur mycket hon äger och hur många dagar det är tills hon fyller arton. I Angelicas fall går det nästan över till en besatthet där hon i alla svåra situationer maniskt räknar dagar, pengar och annat hon kan komma på. ”Huvudräkning är bästa hjälpen för den som har många tankar att undvika. [---] Ibland räknar Angelica pengar, ibland tid.” (s. 11) Här blir längtan, liksom för kvinnorna i Wennerströms avhandling, ett sätt att glömma bort sin egen vardag. Skillnaden är att Angelica inte gör det genom film och böcker utan genom huvudräkning. Allt för att slippa tänka på sitt eget liv.

En annan av hennes strategier handlar mer om att kringgå de mer konkreta vardagliga situationerna där hennes klassbakgrund spelar roll. Till exempel när hon blir utfrågad om ett framtida yrke av en av tjejerna i klassen som varit på henne om hennes bakgrund och att hon är fattig så säger Angelica att hon ska bli konstnär. Genom att välja ett yrke som är ovanligt men inger respekt så kan inte hon tryckas ner med hänvisning till sin klassbakgrund. Genom att inte svara något som anses ouppnäeligt såsom läkare eller advokat kan hon komma undan frågan utan att bli ifrågasatt ännu mer. Kanske är det

också så långt hennes fantasi räcker, att ens föreställa sig att drömma om att bli läkare eller advokat ligger för långt borta för Angelica.

Avslutande diskussion

Både klass och genus är viktigt i skapandet av en identitet och som kvinna förhåller man sig till en hegemonisk idealbild av hur en kvinna är och bör vara. Som jag har visat förändras idealbilden med tiden och den har blivit mer och mer inriktad på både klass och kön i nutid, medan den i början av 1900-talet till större delen enbart fokuserade på klass. Med hjälp av Bourdieus utvecklade klassbegrepp kan man se hur det inte bara är det ekonomiska kapitalet som skapar klass utan även hur saker som socialt kapital och liknande kan vara klassbetingat och lika viktigt för skapandet av en klassidentitet. I kapitlet om klädseln, det yttre och hemmet vidareutvecklas de idéerna och vi kan se hur man som arbetarklasskvinna försöker imitera och passera som en mellanskiktskvinna i klädsel och attityd. Att faktiskt lyckas med det är dock inte vidare troligt då få kvinnor inom arbetarklassen besitter tillräckligt mycket kulturellt kapital och ren kunskap om vad som är rätt och fel klädsel. För de kvinnor som lyckas med en klassresa är det avgörande att lära sig att klä sig rätt och passa in för att inte avslöjas som klassresenärer, något som många av dem känner en rädsla inför. Överlag är känslor av skuld och rädsla för att avslöjas som klassresenär starka hos de som genomfört en klassresa, vilket bidrar till en distansering från sin gamla klass och i vissa fall den delen av familjen som inte följt med i klassresan. Det tydligaste exemplet jag har tagit upp är Erland och hans ovilja att tala om sitt förflutna och träffa sin familj som påminner honom om sin egen klassresa.

Både skötsamhet och respektabilitet är av stor vikt oavsett klass dock tycker jag mig se att sexualitet är mer kopplat till kön än klass. Det finns visserligen stora skillnader i hur arbetarklasskvinnors sexualitet betraktas än de i mellanskiktet, men trots det har kvinnorna flera gemensamma premisser gentemot männen inom alla klasser. Idealerna för kvinnornas sexualitet förändras också något under den tidsperioden boken utspelar sig och nya ideal uppkommer. Det finns en stark klassamhörighet som leder till att det i vissa fall går att bortse för brister i skötsamheten med ursäkt av klass, såsom i Augustas fall. Dock gäller inte samhörigheten om man går för långt bort från de ideal som finns. I

sådana fall tar de övriga inom ens klass avstånd ifrån en. Så är det både i Carinas fall och för Alice när hon väntar sitt första barn.

Källförteckning

Primärlitteratur

Axelsson, Majgull, *Slumpvandring*, Stockholm 2000.

Sekundärlitteratur

Tryckt material

Ambjörnsson, Fanny, *I en klass för sig – genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*, (2003), Stockholm 2008.

Ambjörnsson, Ronny, *Den skötsamme arbetaren* (1988), Stockholm 1995.

Barry, Peter, *Beginning theory – an introduction to literary and cultural theory* (1995), Tredje reviderade upplagan, Manchester 2009.

de Beauvoir, Simone, *Det andra könet* (1949), övers. Adam Inczedy-Gombos och Åsa Moberg, Stockholm 2004.

Bourdieu, Pierre, *Distinction A Social Critique of the Judgement of Taste*, London 1986.

Carlsson, Marie, ”Jag kan själv”, i *Tala om klass*, red. Susanna Alakoski och Karin Nielsen, Stockholm 2007.

Jansson, Maria, ”Tunnelbana universitetet”, i *Tala om klass*, red. Susanna Alakoski och Karin Nielsen, Stockholm 2007

Levin, Hjärdis, *Kvinnorna på barrikaden – sexualpolitik och sociala frågor 1923-36*, Stockholm 1997.

Skeggs, Beverley, *Att bli respektabel – konstruktioner av klass och kön* (1997), övers. Annika Persson, Göteborg 2000.

Tenngart, Paul, *Litteraturteori*, Malmö 2008.

Therborn, Göran, *Klasstrukturen i Sverige 1930-80*, Lund 1981.

Wennerström, Ulla-Britt, *Den kvinnliga klassresan*, Göteborg 2003.

Otryckt material

Masdeu, Paola, *Övernaturliga vardagar. En studie av det övernaturliga i svensk litteratur som medel för social kritik*, Huddinge 2007, mastersuppsats litteraturvetenskap, Södertörns Högskola, s. 6 ff., hämtad från: <http://www.uppsatser.se/uppsats/1349d4fc1b/> 2011-05-02.

Mosander, Ingalill, ”- Sex handlar om liv och död”, *Aftonbladet*, 2000-09-09, hämtad från: <http://www.aftonbladet.se/bokbanken/0009/09/majgull.html>, 2011-05-02.

Ritter, Anna, ”Majgull Axelsson, författare”, *Fokus*, 2008-09-26, Hämtad från: <http://www.fokus.se/2008/09/majgull-axelsson-forfattare/>, 2011-05-16.

Urger, Sara, ”*Slumpen, minnen och mönstret: En analys av Majgull Axelssons Slumpvandring*”, Karlstad 2006, kandidatuppsats litteraturvetenskap, Karlstad Universitet, s. 3, hämtad från: <http://www.uppsatser.se/uppsats/1349d4fc1b/> 2011-05-02.